

Nota Verbonden Partijen

Datum: 18 oktober 2017
Versie:

Samenvatting

Deze nota Verbonden partijen verduidelijkt de rollen en verantwoordelijkheden van raad en college ten aanzien van de verbonden partijen en geeft de mogelijkheden weer voor het vergroten van de sturing en het inzicht op de verbonden partijen. Het doel is grip te krijgen op de verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten.

Inleiding

Er is een tendens waarneembaar dat de uitvoering van gemeentelijk beleid in toenemende mate plaats vindt buiten de gemeentelijke organisatie om.

Oorzaken daarvan zijn;

- Gemeenten opereren steeds meer in netwerken en de taakuitvoering vindt vaak op regionaal niveau plaats.
- Doelen kunnen niet alleen meer door de eigen gemeente worden bereikt, maar moeten gezamenlijk met andere overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en burgers worden opgepakt.
- Lokale vraagstukken worden steeds meer in regionaal perspectief gezien waarbij aandacht is voor zowel lokale als regionale belangen.

De controle op de uitvoering vindt door deze ontwikkelingen niet meer direct plaats vanuit de volksvertegenwoordiging. De wijze van controle vraagt daarom een andere benadering, ook van de gemeenteraad.

***“Betrokkenheid van gemeenteraden is
cruciaal voor democratische legitimiteit van
samenwerking”***

Raad voor het openbaar bestuur

In de raad van de gemeente Krimpenerwaard, het presidium en de auditcommissie wordt dit onderkend. Er is daarom binnen dit gremium een aantal keer gesproken over het “meer grip krijgen” op de organisaties die belast zijn met de uitvoering en buiten de gemeentelijke organisatie om opereren.

In 2015 heeft de raad bovendien een motie van de VVD aangenomen waarin het college werd gevraagd om in overleg met de auditcommissie een leidraad/nota op te stellen om tot een goed inzicht te komen inzake de begrotingen en jaarrekeningen van de gemeenschappelijke regelingen.

Over de opzet van deze nota is gesproken in de auditcommissie. Deze commissie ondersteunt de raad bij het toetsen van de betrouwbaarheid van de financiële verslaglegging van onder andere de verbonden partijen. Door de auditcommissie is aangegeven dat in de nota Verbonden partijen de bestaande situatie dient te worden geschetst met de nadruk op het te voeren proces en de mogelijkheden voor de raad voor kaderstelling en controle.

Het concept van de nota is diverse keren in de auditcommissie besproken. De nota is aan de raadsleden voorgelegd tijdens een thema avond op 30 mei 2017.

Doel van de nota

Doel van deze nota is de sturingsmogelijkheden van de raad en het college te vergroten.

Het gaat daarbij om:

- Verduidelijken van de rollen en verantwoordelijkheden van raad en college
- De informatievoorziening
- De sturingsmomenten en instrumenten van raad en college

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Algemeen

- 1.1. Wijzen waarop de gemeente haar taken kan uitvoeren
- 1.2. Uitleg van de diverse terminologieën

Hoofdstuk 2: De verbonden partijen en de gemeente Krimpenerwaard

- 2.1. Algemeen: provinciale cijfers rond de verbonden partijen
- 2.2. Overzicht van de verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten
- 2.3. Gemeentelijke en gemeenschappelijke belangen
- 2.4. Risico's voor de gemeente bij de verbonden partijen

Hoofdstuk 3: Instrumenten voor sturing en controle

- 3.1. Verbonden partijen: het belang van een goede beheersing
- 3.2. Mogelijkheden voor sturing van en controle op de verbonden partijen
- 3.3. Wettelijke richtlijnen voor de verbonden partijen
- 3.4. Huidige wijze van sturing en controle
- 3.5. Nadere uitwerking van het sturings- en controle-instrument

Hoofdstuk 4: Afsprakenkader ten aanzien van de verbonden partijen

- 4.1. Taakstelling college, raad en (audit)commissie ten aanzien van de verbonden partijen

Hoofdstuk 5: Bijlagen

- 5.1. Bijlage 1: Wettelijk kader voor de Gemeenschappelijke regelingen
- 5.2. Bijlage 2: De verschillende vormen van Gemeenschappelijke regelingen
- 5.3. Bijlage 3: Overzicht verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten
- 5.4. Bijlage 4: Provinciale aanbevelingen om grip en sturing te houden op de verbonden partijen
- 5.5. Bijlage 5: Procesverloop Nota verbonden partijen

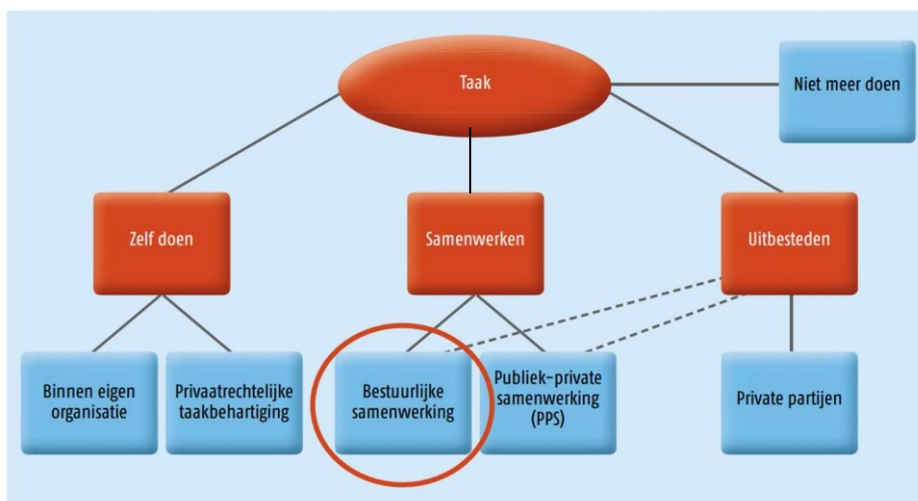
Hoofdstuk 1: Algemeen

1.1. Wijzen waarop de gemeente haar taken kan uitvoeren

De gemeenten hebben een scala aan taken en verantwoordelijkheden die zij als lokale overheid dienen uit te voeren. De huidige tijd vraagt van gemeenten voor de uitvoering van deze taken steeds meer om innovatieve oplossingen voor complexe vraagstukken. De gemeenten hebben daarbij de keuze uit diverse mogelijkheden:

1. De uitvoering van de taak door de eigen gemeentelijke organisatie dan wel door middel van inhuur (zelf doen)
2. De uitvoering van de taak onderbrengen bij een organisatie waarvan de gemeente bestuurlijk deel uitmaakt (samenwerken)
3. De uitvoering van de taak uitbesteden aan een geheel van de gemeente losstaande private organisatie of bedrijf (uitbesteden)

Schematisch ziet dit er als volgt uit:

Ad 1. Het door de gemeente zelf verrichten van de taken

Veel taken worden door de gemeente zelf opgepakt. Het voordeel van deze werkmethode is een grote mate van invloed vanuit bestuurlijk perspectief. De verantwoordelijkheid over de wijze van uitvoering ligt geheel bij de gemeente.

Ad 2. Samenwerken met een organisatie waarvan de gemeente deel uitmaakt.

Dit samen met een (overheids)partner uitvoeren van een taak wordt ook wel verlengd lokaal bestuur genoemd en vindt vaak plaats bij taken met een structureel en grotendeels uitvoerend karakter. De gemeente heeft bij deze constructie bestuurlijke invloed. Deze invloed is wel begrensd, omdat de taak met meerdere gelijkwaardige partijen wordt uitgevoerd. De besluitvorming over de gang van zaken vindt bij meerderheid van stemmen plaats. De gemeente is in deze vorm zowel partner als opdrachtgever.

Ad.3. Uitbesteden van de taken.

In een aantal gevallen kiest de gemeente ervoor taken niet zelf uit te voeren, maar geheel uit te besteden bij een derde partij. Bij deze vorm van uitvoering vervult de gemeente alleen de rol van klant/opdrachtgever. De gemeente is verantwoordelijk voor het uiteindelijke resultaat, maar draagt geen bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de organisatie die belast is met de uitvoering. Deze wijze van uitvoering vindt veelal plaats door middel van het verstrekken van subsidies of door het sluiten van contracten.

In het vervolg van deze nota vindt met name een verdieping plaats op de uitvoering van gemeentelijke taken door organisaties waarvan de gemeente (bestuurlijk) onderdeel uitmaakt.

1.2. Uitleg van de diverse terminologieën

Alvorens in te gaan op de wijze van uitvoering van de gemeentelijke taken door organisaties waarvan de gemeente deel uitmaakt, is het van belang enkele termen die daarbij worden gebruikt, uit te leggen. Achtereenvolgens komen de volgende termen aan bod:

- Verlengd lokaal bestuur
- Verbonden partijen
- Gemeenschappelijke regelingen en vennootschappen

Verlengd lokaal bestuur

Verlengd lokaal bestuur is een aanvulling op het lokale bestuur. Gemeenten werken samen, maar het primaat blijft bij het lokale bestuur. De gemeente blijft dus zelf verantwoordelijk. Samenwerking tussen de gemeenten moet daarom volgens de wetgever worden beschouwd als een hulpmiddel en niet worden gezien als een zelfstandige bestuurseenheid of bestuurslaag.

Verlengd lokaal bestuur kent drie uitgangspunten:

1. De vrijwilligheid van de samenwerking
2. De democratische legitimiteit die via de deelnemende gemeentebesturen verloopt
3. De specifieke taakopdracht vanuit de deelnemers

Enige nuance ten aanzien van de vrijwilligheid van de samenwerking is wel op zijn plaats. Gemeenten zijn immers niet altijd vrij in hun keuze. Zo is de gemeente Krimpenerwaard verplicht zich aan te sluiten bij de Veiligheidsregio en de Regionale Dienst Openbare Gezondheidszorg (RDOG) Hollands Midden.

Verbonden partijen

Er bestaat een grote variatie in de vormen van verlengd lokaal bestuur. Ook de gebruikte terminologieën verschillen nogal van elkaar. Zo wordt er gesproken over samenwerkingsverbanden, gemeenschappelijke regelingen en verbonden partijen. Om te komen tot een eenduidige terminologie voor verlengd lokaal bestuur wordt veelal uitgegaan van de terminologie die wordt gebruikt in het Besluit Begroting en Verantwoording Provincies en Gemeenten (BBV). Dit besluit gaat uit van de term verbonden partij en geeft daaraan de volgende definitie:

“een verbonden partij is een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de provincie onderscheidenlijk de gemeente een bestuurlijk én financieel belang heeft. Een financieel belang is een aan de verbonden partij ter beschikking gesteld bedrag dat niet verhaalbaar is indien de verbonden partij failliet gaat onderscheidenlijk het bedrag waarvoor aansprakelijkheid bestaat indien de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt. Bestuurlijk belang is zeggenschap, hetzij uit hoofde van vertegenwoordiging in het bestuur hetzij uit hoofde van stemrecht”.

De provincie Zuid Holland propageert ook van deze terminologie uit te gaan. De gemeente Krimpenerwaard heeft deze definitie altijd gevolgd.

Gemeenschappelijke regelingen en vennootschappen.

Verbonden partijen met een publiekrechtelijke grondslag waarin de gemeente een bestuurlijk én financieel belang heeft, worden aangeduid als Gemeenschappelijke regelingen. De belangrijkste wettelijke grondslag voor deze vormen van samenwerking tussen gemeenten, provincies en waterschappen betreft de Wet Gemeenschappelijke regelingen.

Verbonden partijen die zijn gebaseerd op het privaatrecht, zijn benoemd als Vennootschappen in de vorm van een Naamloze Vennootschap (NV) of een Besloten Vennootschap (BV). De gemeente is dan aandeelhouder en bestuurlijke invloed wordt uitgeoefend via de aandeelhoudersvergaderingen. Met name bij deze vorm van samenwerking ligt “bestuurlijke openheid” niet direct voor de hand.

In het vervolg van deze nota wordt specifiek ingegaan op twee vormen van verbonden partijen:

- De Gemeenschappelijke regelingen
- De Vennootschappen in de vorm van een NV of BV

Hoofdstuk 2: De verbonden partijen en de gemeente Krimpenerwaard

2.1. Algemeen: provinciale cijfers rond de verbonden partijen

De afgelopen jaren is het aantal verbonden partijen in Nederland sterk gegroeid en de verwachting is dat deze groei ook de komende jaren nog doorzet. Provinciale cijfers tonen aan dat in de provincie Zuid Holland in 2014 in totaal 340 verbonden partijen waren.

Deze toename heeft tot gevolg dat de verbonden partijen een steeds groter deel zijn gaan uitmaken van de begroting van de gemeenten. Zo bedraagt de gemiddelde boekwaarde voor deelnemingen per inwoner in de provincie Zuid Holland per 31 december 2014 € 215,-- terwijl de boekwaarde voor de verstrekte leningen aan de Verbonden Partijen per inwoner € 249,-- bedraagt. Deze bedragen liggen ver boven het landelijk gemiddelde.

Door de toename van het aantal verbonden partijen en de steeds hogere boekwaarden van deze partijen, nemen de risico's ook toe. In dat geval doet zich de paradox voor dat de sturing op verbonden partijen steeds belangrijker wordt, maar dat door het op afstand zetten van taken bij verbonden partijen de (directe) invloed van de raad minder sterk en meer complex wordt.

De provincie heeft de gemeenten gewezen op het belang van sturing op de verbonden partijen en daarvoor een aantal aanbevelingen gedaan. (zie bijlage 4)

2.2 Overzicht van de verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten

De gemeente Krimpenerwaard is aangesloten bij zestien verbonden partijen. Tien daarvan betreffen regelingen op publiekrechtelijke grondslag, de zogeheten Gemeenschappelijke regelingen en zes daarvan kennen een privaatrechtelijke grondslag in de vorm van een NV of BV.

In onderstaand schema is aangegeven bij welke verbonden partijen de gemeente is aangesloten, wat voor regeling het betreft en wat de bijdrage over 2017 bedroeg. Voor een uitgebreider overzicht wordt verwezen naar bijlage 3.

Verbonden partij	Grondslag	Bijdrage/aandelenbezit in 2017
Regio Midden Holland	Openbaar Lichaam	€ 106.000,--
Regionale Dienst Openbare Gezondheidszorg Hollands Midden	Openbaar Lichaam	€ 1.871.000,--
Omgevingsdienst Midden Holland	Openbaar Lichaam	€ 1.567.000,--
Veiligheidsregio Hollands Midden	Openbaar Lichaam	€ 3.016.000,--
Samenwerkingsverband vastgoedinformatie, heffing en waardebeoordeling	Openbaar Lichaam	€ 461.000,--
Technisch Bureau in de Krimpenerwaard	Openbaar Lichaam	€ 1.358.000,--
Groen alliantie	Openbaar Lichaam	€ 253.000,--
Streekarchief Midden Holland	Openbaar Lichaam	€ 304.000,--
Werkvoorzieningschap Promen	Openbaar Lichaam	€ 1.075.000,--
Gemeenschappelijke regeling Bureau openbare verlichting	Openbaar Lichaam	€ 91.000,--
Cyclus NV	NV	€ 445.809,--
Oasen NV	NV	€ 24.480,--
Eneco energie NV (inmiddels gesplitst in Enecogroep en Stedin holding)	NV	€ 2.813.100,--
Bank Nederlandse Gemeenten	NV	€ 126.750,--
Veerdienst Schoonhoven	BV	volledig eigendom
Waterbos Bergambacht BV	BV	€ 9.076,--

2.3 Gemeentelijke en gemeenschappelijke belangen

Gemeenten kiezen veelal voor regionale samenwerking om op een efficiënte wijze uitvoering te kunnen geven aan de eigen taken. Bestuurlijk worden de belangen van de eigen gemeente in deze samenwerking behartigd door de deelname aan de Dagelijkse en Algemene bestuursvergaderingen.

Naast de eigen opgaven en belangen van gemeenten zijn er ook de regionale opgaven en regionale belangen. Het regionaal belang kan soms prevaleren boven het eigen gemeentelijk belang. Gemeenteraden zullen daarom kaders moeten stellen voor zowel de lokale als de regionale en gemeenschappelijke belangen. Sturings- en controle-instrumenten moeten daar ook op gericht zijn.

Samenwerking betekent ook dat je een deel van je zeggenschap opgeeft voor een gezamenlijk doel dat via die samenwerking wordt bereikt.

Het rapport van de Raad voor het openbaar bestuur “Wisselwerking, naar een betere wisselwerking tussen gemeenteraden en de bovengemeentelijke samenwerking” gaat hierop in en doet een aantal

“Regionale samenwerking kan een bijdrage leveren aan een transparant publiek debat op een wat grotere schaal maar daar moet dan wel bewust voor gekozen worden.

Vanzelf zal het niet gaan. Gemeenteraden zullen zich zelfbewust moeten bemoeien met samenwerkingsverbanden. De samenwerking dient een prominente plaats te krijgen op de agenda van gemeenteraden. En samenwerkingsverbanden zullen er tijd en energie in moeten stoppen om de gemeenteraden meer invloed te geven op hun werkzaamheden.

Raad voor het openbaar bestuur

aanbevelingen. http://www.rob-rfv.nl/documenten/advies_wisselwerking.pdf

2.4. Risico's voor de gemeente bij de verbonden partijen

Zoals hierboven aangegeven, neemt de gemeente Krimpenerwaard deel aan tien Gemeenschappelijke regelingen en bezit zij aandelen bij zes verschillende ondernemingen. Over de te leveren prestaties en doeleinden zijn met de diverse partijen afspraken gemaakt. De verantwoording daarover vindt jaarlijks plaats bij de aanbidding van de rekeningcijfers.

De financiële risico's van de 10 Gemeenschappelijke regelingen waaraan de gemeente deelneemt kennen geen beperking. Bij een faillissement worden de deelnemers van de Gemeenschappelijke regeling volgens de verdeelsleutel aangeslagen voor eventueel resterende schulden na verkoop van de bezittingen.

De financiële risico's van de 6 vennootschappen zijn beperkt tot het aandelenbezit van de gemeente. Bij een faillissement van een vennootschap daalt de waarde van dit bezit tot nihil.

Gezien de aard van de werkzaamheden is de kans op een faillissement van zowel de Gemeenschappelijke regelingen als de vennootschappen uitermate klein. Met name geldt dit voor de Gemeenschappelijke regelingen omdat deze verzekerd zijn van een deelnemersbijdrage. Bij Vennootschappen gelden de regels vanuit het bedrijfsleven, waardoor een faillissement bij deze bedrijven niet kan worden uitgesloten.

Los van de financiële risico's loopt de gemeente ook risico bij de uitvoering van het taakveld waartoe de verbonden partij in het leven is geroepen. De gemeente is te allen tijde ook politiek

verantwoordelijk voor de uitvoering van het overgedragen taakveld. Het is daarom van essentieel belang dat de politiek een goed inzicht heeft op de financiën én op de uitvoering, de geleverde prestaties en de risico's. Inzicht biedt immers de mogelijkheid om waar nodig vroegtijdig bij te sturen.

Hoofdstuk 3: Instrumenten voor sturing en controle

3.1. Verbonden partijen: het belang van een goede beheersing

De gemeenteraad heeft een kaderstellende, controlerende en volksvertegenwoordigende verantwoordelijkheid binnen het gemeentebestuur. Deze verantwoordelijkheid geldt ook ten aanzien van de beheersing van verbonden partijen. Wanneer de beheersing van verbonden partijen niet optimaal is, loopt de gemeente immers een vergroot risico om geconfronteerd te worden met het niet realiseren van beoogde (beleids-) doelen, financiële nadelen of imagoschade door niet gewenste activiteiten van een verbonden partij. Hoewel niet alles kan worden voorkomen, is het van belang om voldoende 'checks and balances' in te bouwen voor de beheersing.

Naast inzicht in risico's, is ook vertrouwen van groot belang. Goede en tijdige informatie, transparantie, elkaar kennen, samenwerking met oog voor elkaars belangen en een goede organisatie spelen daarbij een belangrijke rol.

Ook is het in het (maatschappelijk) belang van de gemeente dat er binnen een verbonden partij rust heerst en op een juiste wijze leiding wordt gegeven.

3.2. Mogelijkheden voor sturing van en controle op de verbonden partijen

Het college en de raad hebben verschillende momenten en mogelijkheden om (direct dan wel indirect) te sturen en te controleren op de verbonden partijen:

- a. sturing bij de oprichting van of de toetreding tot een verbonden partij;
- b. sturing bij de benoeming van gedelegeerden;
- c. sturing (en controle) via reguliere sturingsmomenten (begroting, jaarrekening);
- d. sturing (en controle) via eigen begroting en jaarrekening (paragraaf verbonden partijen);
- e. sturing (en controle) door en via gedelegeerden;
- f. sturing via tweejaarlijkse raadsbijeenkomst;
- g. overige sturingsmomenten.

Het is daarbij belangrijk dat de aandacht bij de sturing en controle zich richt op de zaken die er werkelijk toe doen.

"De informatietsunami" die op raadsleden afkomt, maakt het niet gemakkelijk om greep op regionaal bestuur te vergroten. Raadsleden moeten selectief zijn en aangeven waar ze wel en waar ze niet over willen gaan.

Raadsleden laten zich verleiden om met elkaar over bedrijfsbullshit te debatteren. Maar waar het bijvoorbeeld over zou moeten gaan is: wat doet de GGD aan de drugsproblemen in de regio en is dat voldoende?

Raadsleden worden tot boekhouders gemaakt. Het is de kunst om er weer politiek van te maken.

Prof. Dr. Marcel Boogers

Toelichting op mogelijkheden om te sturen en te controleren op de verbonden partijen:

Ad a. sturing bij de oprichting van of de toetreding tot een verbonden partij

In het kader van discussies over rolneming zal steeds vaker een afweging gemaakt worden tussen het zelf uitvoeren van werkzaamheden en het door anderen c.q. op een andere plek (bijvoorbeeld in een verbonden partij) laten uitvoeren van taken. Het opstellen van een afwegingskader voor dergelijke keuzes valt buiten de scope van deze nota.

Ad b. sturing bij de benoeming van gedelegeerden in de verbonden partijen

De raad bepaalt op voordracht van het college wie in het Algemeen Bestuur dan wel Dagelijks Bestuur zitting neemt namens de gemeente.

Ad c. sturing (en controle) via reguliere sturingsmomenten zoals kaderstellende nota's, begroting en jaarrekening van een verbonden partij

Voor de publiekrechtelijke verbonden partijen is vastgelegd dat de begroting en de jaarrekening voor 15 april van ieder jaar voorafgaand aan de vaststelling, aan de raad moet worden voorgelegd. Dit is hét moment voor college en raad om controle uit te oefenen op het functioneren van de verbonden partij en invloed te laten gelden ten aanzien van de verbonden partij.

Om een goede discussie te kunnen voeren over de begroting van een verbonden partij is het van belang dat het college in zijn advies richting raad niet alleen aandacht besteedt aan de financiën, maar (juist) ook aan de inhoud. Ook dient er aandacht te zijn voor de prestaties en prestatie-indicatoren. Deze onderdelen dienen duidelijk te zijn beschreven. Daarbij dient te worden aangegeven of deze voldoende aansluiten bij de doelen van de verbonden partij zelf, maar ook bij de gemeentelijke doelen en wensen. Daarnaast is het gewenst (en ook qua rolverdeling logisch) dat college of raad op enig moment betrokken worden bij de voorgenomen werkzaamheden van de verbonden partij. Op dezelfde wijze zal bij de behandeling van de jaarrekening moeten worden bekeken of prestaties conform de afspraken zijn geleverd en de gestelde doelen zijn bereikt.

Daar waar doelstellingen, prestaties en prestatie-indicatoren nog onvoldoende duidelijk in de begroting en jaarrekening van de verbonden partij zijn opgenomen, zal de gemeente in gesprek moeten gaan met de verbonden partij om verbeteringen door te voeren. Deze signalerende taak op financieel en technisch gebied is een specifieke rol voor de auditcommissie.

Ad d. sturing (en controle) via eigen begroting en jaarrekening (paragraaf verbonden partijen)

In de paragraaf verbonden partijen in de gemeentelijke begroting en jaarrekening wordt per verbonden partij onder andere ingegaan op ontwikkelingen en risico's. De paragraaf biedt uiteraard geen rechtstreekse sturingsmogelijkheid op de verbonden partijen, maar op basis van deze informatie kunnen raadsleden en bestuursleden om extra informatie vragen of ter verantwoording roepen.

Ad e. sturing (en controle) door en via gedelegeerden

De gemeentelijke deelnemers in een verbonden partij zien toe op de belangen van de verbonden partij als geheel, maar natuurlijk zullen zij de specifieke belangen en wensen van de individuele gemeente inbrengen ten behoeve van de integrale afweging in het Algemeen Bestuur en/of Dagelijks Bestuur van de verbonden partij. Zij hebben echter niet in alle gevallen zicht op de wensen van raad en/of college. Omgekeerd hebben raadsleden ook vaak weinig zicht op wat er speelt binnen de verbonden partijen en informeren zij daar ook niet naar.

Om als raad, als college en als gedelegeerde goed te kunnen sturen op verbonden partijen, is het van belang dat gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid om zienswijzen in te dienen op de begroting van een verbonden partij. Een zienswijze biedt de bestuurder in een verbonden partij houvast en ook de raad kan daarop de focus leggen bij de uitoefening van haar controlerende taak.

Bij privaatrechtelijke organisaties vinden aandeelhoudersvergaderingen plaats. De raad kan de wethouder vooraf richtlijnen meegeven over de gewenste inbreng tijdens deze aandeelhoudersvergaderingen.

Ad f. sturing via raadsbijeenkomsten

Het staat de raad volledig vrij om verbonden partijen aan een nadere beschouwing te onderwerpen. Dat kan op verschillende manieren. De raad kan bijvoorbeeld tweejaarlijks het beleid van elke verbonden partij op voorhand en na afloop van het begrotingsjaar expliciet met het college bespreken. Een optie is dit te koppelen aan de behandeling van de begrotingen en jaarrekeningen van de verbonden partijen. Hiermee wordt een extra vergadermoment voorkomen en kan goed worden ingegaan op specifieke ontwikkelingen, risico's e.d. voor de betreffende verbonden partijen. Op deze raadsbijeenkomsten kan er dan specifiek aandacht zijn voor de regionale opgaven en belangen.

Ad g. overige sturingsmomenten

Voor specifieke onderwerpen organiseren de verbonden partijen soms zelf één of meerdere bijeenkomsten voor raadsleden. Deze bijeenkomsten zijn bedoeld om raadsleden te informeren of om uitgangspunten te verzamelen.

Het is ook mogelijk dat op initiatief van een wethouder of naar aanleiding van vragen van raadsleden binnen de gemeente een bijeenkomst wordt georganiseerd waarbij bijvoorbeeld een directeur van een verbonden partij tekst en uitleg geeft over de verbonden partij.

Buiten deze mogelijkheden tot sturing en controle is echter het belangrijkste dat er vertrouwen is richting de bestuursleden die de gemeente vertegenwoordigen in de verbonden partij.

3.3. Wettelijke richtlijnen voor de verbonden partijen

Wettelijk zijn er richtlijnen voor de verbonden partijen waaraan zij moeten voldoen om de raad haar controlerende taak te kunnen laten vervullen. Zo is de verbonden partij wettelijk verplicht de raad van een gemeente uiterlijk voor 15 april van ieder jaar de algemene financiële en beleidsmatige kaders te doen toekomen. Deze kaders dienen in ieder geval de gemeentelijke bijdrage te bevatten, maar ook de beleidsvoornemens. Ook zijn verbonden partijen wettelijk verplicht om vóór 15 april van ieder jaar de voorlopige jaarrekening, inclusief het accountantsrapport, aan de raad te zenden.

Los van deze wettelijk opgelegde termijnen worden voor een aantal verbonden partijen de financiële kaders vastgesteld, voorheen de Strijknorm genoemd. Deze kaders worden in gezamenlijk overleg met de overige deelnemende gemeenten opgesteld, door het college vastgesteld en toegezonden aan de verbonden partijen die het aangaan. Van deze verbonden partijen wordt vervolgens verwacht dat zij met deze kaders rekening houden bij het opstellen van hun begrotingen.

De financiële kaderstelling bestaat veelal uit de volgende onderdelen:

1. De wijze van de voortzetting van de systematiek van financiële kaderstellingen voor de komende begrotingen
2. De mate van indexering
3. De uniforme taakstelling voor de Gemeenschappelijke regelingen vanuit het Gemeentefonds
4. Het maximum van de algemene reserves van de Gemeenschappelijke regelingen

Niet alle Gemeenschappelijke regelingen vallen onder deze kaderstelling, alleen:

- Veiligheidsregio Hollands Midden
- Regio Midden Holland
- Omgevingsdienst Midden Holland
- Regionale Dienst Openbare Gezondheidszorg Hollands Midden

De argumentatie voor dit gezamenlijke financieel kader is dat de invloed op het begrotingsproces van de Gemeenschappelijke regelingen wordt gemaximaliseerd doordat de deelnemende gemeenten gezamenlijk optrekken bij het bepalen van de financiële uitgangspunten. Een bijkomend effect is dat een gezamenlijk financieel kader duidelijkheid verschaft aan zowel de deelnemers als de verbonden partijen die het aangaat. De verbonden partijen zijn hierdoor vooraf op de hoogte van het toetsingskader en kunnen daarmee bij het opstellen van de begroting rekening houden.

3.4. Huidige wijze van sturing en controle

Om de controle op de verbonden partijen te optimaliseren en de raad meer inzicht te geven in de cijfers, maar ook in het beleid, de financiële ontwikkeling en de risico's van een verbonden partij, is in 2016 voor het eerst gewerkt met fact sheets. Aan de voorstellen aan de raad over de rekening en begroting van een Gemeenschappelijke regeling wordt een dergelijke fact sheet toegevoegd.

De fact sheet geeft in één oogopslag de volgende ontwikkelingen weer van de Gemeenschappelijke regeling:

- de bijdrage van de gemeente
- de ontwikkeling van het eigen vermogen
- de ontwikkeling van de schuldpositie

Verder is in de fact sheet ruimte voor het geven van een toelichting op de volgende onderdelen van de Gemeenschappelijke regeling:

- de beleidsmatige ontwikkelingen
- het financiële resultaat en de ontwikkeling van het vermogen
- de risico's

Hieronder het format van de fact sheet zoals deze wordt gebruikt bij de aanbieding van de begroting 2018 en rekening 2016 van de verbonden partijen aan de gemeenteraad van de gemeente Krimpenerwaard.

Naam verbonden partij

Doel verbonden partij

Vestigingsplaats

Aantal deelnemende gemeenten

Stemverhouding

Lid Algemeen bestuur

Lid dagelijks bestuur

Wordt een zienswijze geadviseerd

Jaarrekening

(meerjaren-)begroting

ja
e.v.

* € 1.000

Realisatie	Begroting				
-2	-1	0	1	2	3

Bijdrage

* € 1.000

Realisatie					
-5	-4	-3	-2	-1	0
-	-	-	-	-	-

algemene reserve

bestemmingsreserve

gerealiseerd resultaat

eigen vermogen

* € 1.000

Realisatie					
-5	-4	-3	-2	-1	0

voorzieningen

* € 1.000

Realisatie					
-5	-4	-3	-2	-1	0
-	-	-	-	-	-

langlopende schulden

kortlopende schulden

Ontwikkeling schuldpositie

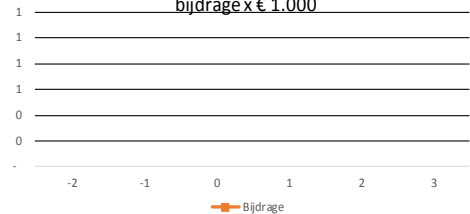
* € 1.000

Realisatie					
-5	-4	-3	-2	-1	0
0	0	0	0	0	0
0%	0%	0%	0%	0%	0%

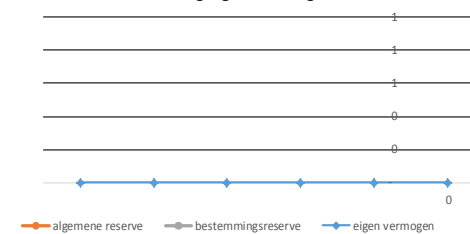
Totaal Passiva

Solvabiliteit

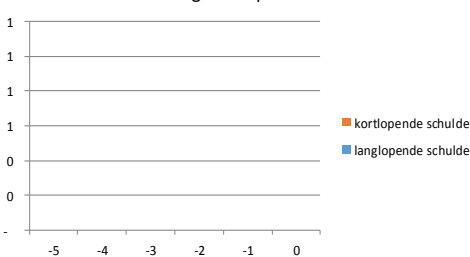
Ontwikkeling
bijdrage x € 1.000

Ontwikkeling Eigen vermogen x € 1.000

Ontwikkeling schuldpositie x € 1.000

toelichting beleidsmatig

Vul hier belangrijke speerpunten in die de gemeente heeft en die de gemeenschappelijke regeling voor haar uit moet voeren. Op welke wijze is dit vertaald in de begroting en jaarverslag? Zijn de belangen van de gemeente gediend?

toelichting op financieel resultaat en ontwikkeling vermogen:

Licht hier belangrijke ontwikkelingen op financieel gebied toe.

toelichting risico's

3.5. Nadere uitwerking van het sturings- en controle-instrument

De Raad van het openbaar bestuur zegt in haar al eerder genoemde rapport dat een actieve betrokkenheid van raden essentieel is, zonder daarbij “op elkaars stoel te gaan zitten”. Gemeenteraden moeten in staat gesteld worden om op een relevant moment wezenlijke afwegingen te maken.

“De formele toezending van stukken als de gemeentelijke financiële bijdrage aan het samenwerkingsverband moet worden vastgesteld, is ten enenmale onvoldoende. Het hoort bij de nieuwe professionaliteit van samenwerkingsverbanden dat zij gemeenteraden proactief betrekken bij belangrijke beleidsbeslissingen”.

Raad voor het openbaar bestuur

Trechteren en faseren

Op taakvelden waar concrete besluiten door raden worden genomen, kan de besluitvorming plaatsvinden in een aantal fasen: van algemeen kaderstellend naar concreet beslissend. Fasering voorkomt dat raadsleden zich voor voldongen feiten geplaatst voelen. Het besluitvormingsproces moet voor alle gemeenten op eenzelfde manier worden ontworpen en gelijkwaardig te zijn.

Sturings- en controle behoefte van raad en college

Niet elke verbonden partij heeft evenveel aandacht. De sturings- en controlebehoefte van raad en college op verbonden partijen is afhankelijk van:

- a. de mate waarin de werkzaamheden van de verbonden partijen zijn ingekaderd
- b. het maatschappelijk belang van de werkzaamheden binnen de verbonden partij
- c. het financieel belang van de gemeente
- d. de gemeentelijke risico's van deelneming aan de verbonden partij
- e. de mate van gemeentelijke invloed binnen de verbonden partij
- f. relevante ontwikkelingen

Ad a. inkadering werkzaamheden van de verbonden partij

Hoe gedetailleerder de doelstellingen en werkzaamheden (met bijbehorende kwaliteitseisen) van de verbonden partij bij de start zijn benoemd en vastgelegd, hoe kleiner de sturing van college en raad hoeft te zijn. Soms ook zijn kaders wettelijk of anderszins vastgelegd, waarmee de sturingsmogelijkheden eveneens beperkt blijven.

Het is overigens ook denkbaar dat het vooraf voor een lange periode strikt vastleggen van doelen en werkzaamheden van de verbonden partij juist niet gewenst of mogelijk is. Zo kan er bij de gemeente op termijn behoefte ontstaan koerswijzigingen door te voeren vanwege veranderende omstandigheden of politieke wensen.

Ad. b. maatschappelijk belang

Alle verbonden partijen dienen een maatschappelijk publiek belang, anders zou de gemeente geen deelnemer zijn. De mate waarin (lokale) keuzes mogelijk en wenselijk zijn met betrekking tot de invulling en uitvoering van de betreffende taak, kunnen verschillen. Een verbonden partij die werkzaamheden uitvoert waarover in de samenleving veel wordt gepraat of gediscussieerd, zal ook bestuurlijk en politiek relatief veel aandacht krijgen. De sturingsbehoefte zal daarbij groter zijn en wellicht is er ook meer behoefte aan tussentijdse koerswijzigingen.

Ad c. financieel belang

In zijn algemeenheid geldt dat hoe meer (gemeentelijk) geld omgaat in een verbonden partij, hoe groter de behoefte aan sturing en controle is. Maar ook hierbij is het van belang te weten in hoeverre de besteding van gelden is ingekaderd (zie onder a.) en of al dan niet financiële risico's worden gelopen.

Ad d. risico's

Indien de gemeente zelf risico loopt (bijvoorbeeld bestuurlijk afbreukrisico, financieel risico, risico op een besluit waarmee zij het niet eens is) door de werkzaamheden van de verbonden partij, dan is de sturingsbehoefte groter dan wanneer dit niet het geval is.

Ad e. mate van invloed binnen de verbonden partij

De mate van invloed wordt mede bepaald door het aantal deelnemers in de verbonden partij. Bij de besluitvorming binnen de verbonden partijen geldt de constructie dat de stemmen in een Algemeen Bestuur niet gewogen worden op basis van gemeentegrootte, maar op basis van gelijkwaardigheid. Naarmate vooraf aan de besluitvorming meer medestanders gevonden worden voor het standpunt van de gemeente, kan meer invloed uitgeoefend worden. Bij een gering aantal deelnemers is dat uiteraard gemakkelijker dan bij grotere aantallen deelnemers.

Ad f. relevante ontwikkelingen

Een verbonden partij wordt ingesteld op basis van de op dat moment geldende regelgeving en gemeenschappelijke opvattingen. Beiden kunnen in de loop der jaren wijzigen, waardoor de doelstelling van een verbonden partij in een ander daglicht kan komen te staan.

In het volgende schema worden de punten a. tot en met f. afgezet tegen de verbonden partijen waarin de gemeente Krimpenerwaard is vertegenwoordigd (onder het schema worden de gehanteerde criteria uitgelegd):

Verbonden partij	Werkzaamheden ingekaderd	Maatsch. belang	Financieel belang	Risico's	Invloed binnen verbonden partij	Relevante ontwikkelingen
Regio MH	Niet	Laag	Laag	Laag	Hoog	Hoog
RDOG	Niet	Hoog	Hoog	Hoog	Laag	Laag
ODMH	Wel	Laag	Laag	Laag	Hoog	Laag
Veiligheids regio	Niet ingekaderd	Hoog	Hoog	Hoog	Laag	Laag
SVHW	Wel	Laag	Laag	Laag	Laag	Laag
TBK	Wel	Laag	Laag	Laag	Hoog	Hoog
Groen alliantie	Wel ingekaderd	Laag	Laag	Laag	Hoog	Hoog
Streek archief	Wel ingekaderd	Laag	Laag	Laag	Hoog	Hoog
Promen	Niet	Hoog	Hoog	Hoog	Hoog	Hoog
GR openbare verlichting.	Wel ingekaderd	Laag	Laag	Laag	Hoog	Laag

Cyclus NV	Wel	Hoog	Laag	Laag	Hoog	Hoog
Oasen NV	Wel	Hoog	laag	laag	Laag	Laag
Eneco energie NV	Wel	Hoog	laag	Laag	Laag	Hoog
BNG	Niet	Hoog	laag	Laag	Laag	Laag
Veerdienst Schoonhoven	Wel ingekaderd	Hoog	Hoog	Laag	Hoog	Laag
Waterbos	wel	Laag	laag	Laag	Hoog	Laag

Criteria:

- Inkadering werkzaamheden: de mate waarin de afspraken specifiek zijn vastgelegd in bijvoorbeeld een dienstverleningsovereenkomst.
- Maatschappelijk belang: betreft het belang voor de inwoners .
- Financieel belang: is afhankelijk van de hoogte van de bijdrage.
- Risico's: is afhankelijk van de beleidsvrijheid bij de uitvoering van de werkzaamheden.
- Invloed: is afhankelijk van het aantal deelnemende partijen. Hoe hoger het aantal deelnemers, des te lager de invloed.
- Relevante ontwikkelingen: er zijn ontwikkelingen gaande binnen de verbonden partij die de normale gang van zaken overstijgen.

Hoofdstuk 4: Afsprakenkader ten aanzien van de verbonden partijen

4.1. Taakstelling portefeuillehouder, college, (audit)commissie en raad ten aanzien van de verbonden partijen.

Voor het verkrijgen van grip op de verbonden partijen is het van belang te komen tot een goede mix tussen de diverse mogelijkheden tot sturing en controle op de verbonden partijen (zoals genoemd in paragraaf 3.2.) en de controlebehoefte (zoals benoemd in paragraaf 3.5.). Om de raad in positie te brengen haar kaderstellende en controlerende taak ten aanzien van de verbonden partijen op een volledige en juiste wijze uit te oefenen, is het daarnaast ook relevant en noodzakelijk dat inzicht bestaat in het functioneren van een verbonden partij en dat relevante informatie tijdig en op de juiste wijze wordt aangeleverd.

Dit benodigde inzicht wordt verschaft op de volgende momenten:

1. Dagelijks bestuursvergaderingen van verbonden partijen vinden gemiddeld tweemaal per jaar plaats
2. Algemeen bestuursvergaderingen vinden eveneens gemiddeld tweemaal per jaar plaats
3. Bij veel verbonden partijen is het gebruikelijk dat de voortgang in een voor- en najaarsnota wordt terug gekoppeld.
4. Verantwoording wordt door de verbonden partijen jaarlijks afgelegd door middel van de jaarrekening.
5. Beleidsdoelstellingen worden verwoord in de begroting van de verbonden partijen
6. De raad heeft de mogelijkheid tegen de begroting zienswijzen in te dienen
7. Jaarlijks worden de normen bepaald waaraan de verbonden partijen zich dienen te houden

De taken van portefeuillehouder, college, (audit)commissie en raad zijn hierbij:

Portefeuillehouder

- Meldt van belang zijnde ontwikkelingen na behandeling in het Dagelijks en Algemeen Bestuur van de verbonden partij in de eerst daarop volgende raadsvergadering aan de raad.

College van burgemeester en wethouders:

- Informeert de raad actief over de besluitvorming binnen de verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten.

- Analyseert bij het opstellen van de paragraaf verbonden partijen in de begroting voor het komende jaar de risico's van een verbonden partij en maakt een inschatting of de gemeente financiële risico's loopt.
- Omschrijft in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing bij de jaarrekening en begroting de risico's van de verbonden partijen voor de gemeente.
- Biedt de rekening en begroting van de 10 Gemeenschappelijke regelingen waarbij de gemeente is aangesloten, tijdig aan de raad aan. 'Tijdig' houdt in dat de raad in staat wordt gesteld voor 12 juni van ieder jaar een inhoudelijke zienswijze te geven op de begrotingen van de Gemeenschappelijke regelingen.
- Draagt ervoor zorg dat het advies aan de raad over de jaarrekening en begroting van een Gemeenschappelijke regeling wordt vergezeld van een fact sheet naar het model van deze nota. In de fact sheet wordt aandacht geschonken aan de volgende aspecten:
 - de bijdrage van de gemeente
 - de ontwikkeling van de schuldbestand
 - de beleidsmatige ontwikkelingen
 - het financiële resultaat en de ontwikkeling van het vermogen
 - de risico's
 - de uitvoering van de ingediende zienswijze over het voorafgaande jaar
- Neemt als uitgangspunt dat in het voorstel aan de raad over de begroting van een Gemeenschappelijke regeling een voorzet wordt gedaan tot het indienen van een zienswijze.
- Draagt ervoor zorg dat minimaal eenmaal per jaar één verbonden partij een toelichting verstrekt over de rekening en begroting en de inhoudelijke werkzaamheden van de verbonden partij.
- Overlegt voor 1 januari van ieder jaar aan de auditcommissie een schema van de Dagelijks Bestuur en Algemeen Bestuursvergaderingen van de verbonden partijen met vermelding van de data waarop eventuele voortgangsrapportages worden behandeld.
- Brengt de besluitvorming met betrekking tot de financiële normering waaraan de Gemeenschappelijke regelingen zich het komende jaar dienen te houden, ter kennis van de commissie.

Auditcommissie:

- Benoemt op basis van het hiervoor opgestelde schema jaarlijks bij de beoordeling van de begrotingen van de verbonden partijen één tot maximaal drie focuspunten waarop de verbonden partij dat jaar specifiek wordt beoordeeld en waarover de voortgang door de betrokken bestuurder de raad ook in het lopende begrotingsjaar actief wordt geïnformeerd.
- Betreft bij het leggen van de focus de relevante ontwikkelingen binnen de verbonden partijen zoals opgenomen in het schema onder f. van paragraaf 3.5.
- Vervult een adviserende rol op financieel technisch gebied bij de advisering aan commissie en raad over het leggen van de focus voor het komende jaar, maar ook bij de vraag hoe om te gaan met de risico's zoals die worden benoemd in de fact sheet bij de behandeling van de begroting.
- De rekening en begroting van de Gemeenschappelijke regelingen alsmede de advisering daarover vanuit het college, worden voorafgaand aan de behandeling in de raad besproken in de auditcommissie. Het advies van de auditcommissie wordt aan de commissie en raad aangeboden.
- Agendeert jaarlijks tweemaal het onderwerp verbonden partijen:
 - ter beoordeling van rekening en begroting
 - het meten van de voortgang, door middel van:

- bespreking voortgangsrapportages
- portefeuillehouders te bevragen naar stand van zaken m.b.t. ingediende zienswijzen

Raad(scommissies)

- Behandelt de rekening en begroting van de 10 Gemeenschappelijke regelingen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten in een reguliere vergadering.
- Houdt bij de planning van de vergaderingen van de commissies en raad rekening met de wettelijke termijnen van 16 april en de reactietermijn voor de raad van acht weken.
- Bepaalt jaarlijks bij iedere partij het kader middels een of meerdere zienswijzen. Deze zienswijzen zijn van belang voor de dagelijks/algemeen bestuurder om uit te dragen binnen de verbonden partij. De focus wordt gelegd bij de verbonden partijen waarbij de noodzaak tot sturing en controle hoog is blijkens het in de nota verbonden partijen opgenomen schema.

Hoofdstuk 5 Bijlagen

5.1. Bijlage 1: Wettelijk kader voor de Gemeenschappelijke regelingen

Uit artikel 1 onder 1 van de Wet Gemeenschappelijke regelingen (Wgr) vloeit de bevoegdheid voort voor de raden, de colleges van burgemeester en wethouders en de burgemeesters van twee of meer gemeenten om afzonderlijk of tezamen, ieder voor zover zij voor de eigen gemeenten bevoegd zijn, een gemeenschappelijke regeling te treffen ter behartiging van een of meer bepaalde belangen van die gemeenten.

In de Wgr zijn voorts bepalingen opgenomen met betrekking tot de instelling en het functioneren daarvan. Enkele specifiek voor de raad belangrijke artikelen betreffen:

- Artikel 1 lid 2: de raden van de deelnemende gemeenten moeten toestemming verlenen bij oprichting.
- Artikel 13 lid 1: het algemeen bestuur van een regeling die uitsluitend is getroffen door raden bestaat uit leden van de raden van de deelnemende gemeenten.
- Artikel 16 de leden 1 en 3: de verplichting om in de regeling op te nemen op welke wijze een lid van de gemeenschappelijke regeling ter verantwoording kan worden geroepen.
- Artikel 16 de leden 2 en 3: de verplichting om in de regeling op te nemen op welke wijze een lid van het algemeen bestuur van de gemeenschappelijke regeling aan de raad die dit lid heeft aangewezen de door een of meer leden van die raad gevraagde inlichtingen worden verstrekt.

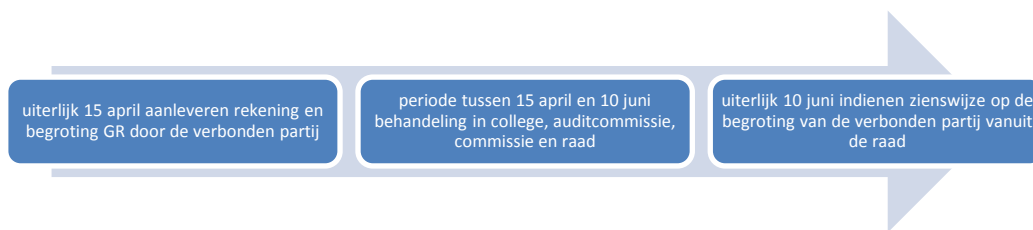
Om te waarborgen dat de raad tijdig in staat wordt gesteld om te kunnen oordelen over de financiën van een verbonden partij zijn in de Wgr ook bepalingen over de inhoud en de termijnen opgenomen waaraan de verbonden partijen dienen te voldoen. Zo vloeit uit de Wgr voort dat de raad van een gemeente uiterlijk voor 15 april van ieder jaar het volgende ontvangt:

1. De algemene financiële en beleidsmatige kaders. Deze kaders dienen in ieder geval te bevatten:
 - een indicatie van de gemeentelijke bijdrage
 - de beleidsvoornemens voor het volgende begrotingsjaar
 - de prijscompensatie
2. De voorlopige jaarrekening, inclusief het accountantsrapport

De gemeenten hebben vervolgens maximaal 8 weken de gelegenheid om hun zienswijzen met betrekking tot de conceptbegrotingen toe te zenden aan de Gemeenschappelijke regelingen.

Schematisch ziet de wettelijke procedure er als volgt uit:

5.2. Bijlage 2: De verschillende vormen van Gemeenschappelijke regelingen

De mogelijkheden voor samenwerking zijn divers. Gemeenten die op basis van het publiekrecht willen samenwerken, kunnen kiezen uit vijf verschillende samenwerkingsvormen:

1. het openbaar lichaam
2. de centrumgemeente
3. het gemeenschappelijk orgaan
4. de bedrijfsvoeringorganisatie
5. de lichte regeling

De eerste vier vormen worden uitdrukkelijk genoemd in artikel 8 van de Wet Gemeenschappelijke regelingen. De lichte regeling is af te leiden uit artikel 1 van de Wgr. De keuze voor de samenwerkingsvorm is afhankelijk van het doel dat de gemeente met de samenwerking beoogt.

Ad 1. Het openbaar lichaam

Dit is de zwaarste vorm van samenwerking op grond van de Wgr en gelijktijdig ook de meest gebruikte vorm van publiekrechtelijke samenwerking. In 2012 was 71% van de Gemeenschappelijke regelingen een openbaar lichaam. Het instellen van een openbaar lichaam betekent het creëren van rechtspersoonlijkheid: het openbaar lichaam is bevoegd om zelfstandig deel te nemen aan het maatschappelijk verkeer en kan privaatrechtelijke overeenkomsten sluiten. Ook kan zij zelf personeel in dienst nemen, fondsen beheren of zelf een samenwerkingsverband aangaan.

Ad 2. De centrumregeling

Er kan bij een gemeenschappelijke regeling ook een zogenoemde centrumregeling in het leven worden geroepen. Bij een centrumregeling wordt geen nieuw orgaan of lichaam ingesteld, maar wordt er een centrumgemeente gekozen die namens de deelnemende gemeenten bevoegdheden uitoefent.

Ad 3. Het gemeenschappelijk orgaan

Op grond van artikel 8 lid 2 Wgr wordt 'in daarvoor bijzonder in aanmerking komende gevallen', in plaats van een openbaar lichaam een gemeenschappelijk orgaan ingesteld. Een gemeenschappelijk orgaan is een iets lichtere vorm van samenwerking. Een gemeenschappelijk orgaan heeft namelijk, in tegenstelling tot een openbaar lichaam, geen rechtspersoonlijkheid. Aan een gemeenschappelijk orgaan kunnen geen regelgevende bevoegdheden worden toegekend.

Ad 4. De bedrijfsvoering organisatie

Op grond van artikel 8 lid 3 Wgr kan het college een bedrijfsvoering organisatie instellen. Het betreft hier een betrekkelijk nieuwe vorm van samenwerking. Met een bedrijfsvoering organisatie is beoogd de publiekrechtelijke samenwerking tussen overheden te verbeteren. De bedrijfsvoering organisatie kent een eenvoudige bestuursstructuur. De gedachte hierbij is dat bedrijfsvoering een 'beleidsneutraal' karakter heeft en dit dus niet een zware bestuurlijke sturing vraagt. Dit is opgenomen in artikel 8 lid 3 Wgr. Op grond van dat artikel mag een bedrijfsvoering organisatie uitsluitend worden ingesteld 'ter behartiging van de sturing en beheersing van ondersteunende processen en van uitvoeringstaken van de deelnemers'. Beleidsmatige keuzes horen dus niet thuis bij een bedrijfsvoering organisatie. Op grond van artikel 14a Wgr bestaat het bestuur van een bedrijfsvoering organisatie uit leden die per deelnemende gemeente door het college uit zijn midden worden aangewezen.

Ad 5. De lichte regeling

Bij een lichte regeling wordt er geen organisatorisch verband opgericht, maar worden alleen bepaalde afspraken vastgelegd in een regeling. Een lichte regeling is een bestuursovereenkomst in de vorm van een Gemeenschappelijke regeling. Deze vorm wordt niet omschreven in de Wet gemeenschappelijke regelingen.

5.3; Bijlage 3: Overzicht verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten.

Hieronder volgt een overzicht van de verbonden partijen waarbij de gemeente Krimpenerwaard is aangesloten met vermelding van:

- De soort regeling
- De vestigingsplaats
- De vertegenwoordiging in het bestuur door de gemeente Krimpenerwaard
- De bijdrage vanuit de gemeente aan de Gemeenschappelijke regeling
- De deelnemende partijen

Gemeenschappelijke regelingen

1. Regio Midden Holland	
<i>Vestigingsplaats</i>	Gouda
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het versterken van de regionale bestuurskracht binnen de regionale samenwerking. Dit gebeurt door middel van een sterke inzet op belangenbehartiging, gezamenlijke beleidsvorming op bovenlokale opgaven en gemeenschappelijke uitvoering daarvan.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Algemeen Bestuur; leden zijn burgemeester R. Cazemier en wethouder D. Blok. Dagelijks bestuur; lid is de heer R. Cazemier.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De begrote bijdrage aan de regio Midden Holland bedraagt voor 2016 € 106.000.
<i>Deelnemende partijen</i>	Bij de regio Midden Holland zijn Bodegraven-Reeuwijk, Gouda, Waddinxveen, Zuidplas en Krimpenerwaard aangesloten.

2. Regionale Dienst Openbare Gezondheidszorg Hollands Midden (RDOG)	
<i>Vestigingsplaats</i>	Leiden
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Binnen de Veiligheidsregio is één loket voor de geneeskundige hulpverlening in crisissituaties ontstaan. Het bewaakt, beschermt en bevordert de gezondheid en het welbevinden van de burgers in de regio Hollands Midden in zowel reguliere als crisissituaties en probeert de effecten van gezondheidsbedreigingen te beperken.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Wethouder J.P. Neven is lid van het Algemeen Bestuur en heeft daarin stemrecht dat in relatie staat tot het aantal inwoners van de gemeente Krimpenerwaard.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De bijdrage aan het RDOG is opgenomen onder het Programma Samenleving. De kosten voor aanvullende taken, zoals logopedie, huisvesting en het AMK (Algemeen Meldpunt Kindermishandeling) worden apart in rekening gebracht door het RDOG. De ramingen hiervoor zijn dan ook separaat onder de betreffende Programma's in de exploitatie verwerkt.
<i>Deelnemende partijen</i>	19 gemeenten in de regio Hollands Midden.

3. Omgevingsdienst Midden Holland (ODMH)	
<i>Vestigingsplaats</i>	Gouda
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De Omgevingsdienst Midden Holland streeft er naar een bijdrage te leveren aan een veilige, gezonde en duurzame leefomgeving. De omgevingsdienst is uitvoerder van de wettelijke milieutaken, vergunningverlening en handhaving van bedrijven en ook belast met de controle en toetsing van specialistische milieu- en veiligheidsaspecten. Zo ook ten aanzien van projecten.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Wethouder J.P. Neven is lid van het Algemeen Bestuur
<i>Omvang van financieel belang</i>	De bijdrage aan het RDOG is opgenomen onder het Programma Duurzaamheid, infrastructuur en milieu.
<i>Deelnemende partijen</i>	De deelnemende gemeenten zijn: Krimpenerwaard, Bodegraven-Reeuwijk, Gouda, Waddinxveen en Zuidplas.

4. Veiligheidsregio Hollands Midden

<i>Vestigingsplaats</i>	Leiden
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	In de Veiligheidsregio Hollands Midden zetten hulpverleningsdiensten, gemeenten en partners zich dagelijks in voor een veilige samenleving met als doel risico's te verminderen en incidenten, rampen en crises zo goed mogelijk te bestrijden
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Stemrecht in het Algemeen Bestuur. De gemeente Krimpenerwaard is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur met een lid, burgemeester R. Cazemier
<i>Omvang van financieel belang</i>	De begrote bijdrage aan de veiligheidsregio bedraagt voor 2015 € 3.406.838,-. De bijdrage is opgenomen onder het programma Openbare Orde en Veiligheid
<i>Deelnemende partijen</i>	De regionale brandweer Hollands Midden bestaat uit ruim 1400 medewerkers die werkzaam zijn in de vijf sectoren: Risicobeheersing, Operationele Voorbereiding, Incidentenbestrijding, Middelen en Concernstaf. Er zijn 19 deelnemende gemeenten vanaf 1 januari 2015

5. Samenwerkingsverband Vastgoedinformatie, Heffing en Waardebepaling (SVHW)

<i>Vestigingsplaats</i>	Klaaswaal
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het SVHW verzorgt voor de deelnemers de volgende werkzaamheden: • de heffing en invordering van lokale belastingen; • de uitvoering van de Wet waardering onroerende zaken; • de administratie van vastgoedgegevens; • het verstrekken van de vastgoedgegevens aan de deelnemers en derden. Tevens verzorgt het SVHW de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) en de uitvoering van de Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen (WKPB).
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Elke deelnemende gemeente heeft 1 stem en het waterschap heeft 6 stemmen. De gemeente Krimpenerwaard wordt in het Algemeen Bestuur vertegenwoordigd door wethouder R. Boere.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De bijdrage aan het SVHW is opgenomen onder het Programma Financiën en Algemene Dekkingsmiddelen.
<i>Deelnemende partijen</i>	De deelnemers zijn: 20 gemeenten, het Waterschap Hollandse Delta en de Regionale Afvalstoffendienst Hoeksche Waard.

6. Technisch Bureau in de Krimpenerwaard

<i>Vestigingsplaats</i>	Krimpen aan den IJssel
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het TBK verleent technische adviezen waar het gaat om de beoordeling op bouwtechnisch gebied van onder meer omgevingsvergunningen, aanleg van wegen, straten, watergangen, rioleringen etc. Zij heeft de regie bij de aanbesteding van openbare werken en daarbij voert zij ook de directie. Daarnaast wordt toezicht gehouden op bouwtechnische werken van zowel particuliere als bedrijfsbouw c.q. de naleving van de verleende omgevingsvergunningen.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	Beide gemeenten hebben een gelijkwaardige stemverhouding binnen het algemeen en dagelijks bestuur. De gemeente Krimpenerwaard is in het algemeen bestuur vertegenwoordigd door de raadsleden J.C. de Keuning en G.J. Goudriaan. In het dagelijks bestuur wordt de gemeente vertegenwoordigd door wethouder R. Boere.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De bijdrage aan het Technisch Bureau is in de begroting opgenomen onder het Programma Ruimtelijke ordening, wonen en mobiliteit.
<i>Deelnemende partijen</i>	De deelnemers zijn de gemeente Krimpen aan den IJssel en de gemeente Krimpenerwaard.

7. Groenalliantie

<i>Vestigingsplaats</i>	Schiedam
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De Groenalliantie behartigt de belangen van de openluchtrecreatie en natuurbescherming in de Krimpenerwaard en de Reeuwijkse Plassen.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt in het algemeen en dagelijks bestuur vertegenwoordigd door wethouder D. Blok.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De bijdrage aan de Groenalliantie is opgenomen onder het Programma Recreatie en Toerisme.

<i>Deelnemende partijen</i>	Deelnemers aan de Groenalliantie zijn de gemeenten Alphen aan den Rijn (als rechtsopvolger van de voormalige gemeente Boskoop), Bodegraven-Reeuwijk, Gouda, Krimpen aan den IJssel, Krimpenerwaard en Waddinxveen.
-----------------------------	--

8. Streekarchief Midden Holland

<i>Vestigingsplaats</i>	Gouda
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het Streekarchief is belast met de uitvoering van de gemeentelijke taken in het kader van de archiefwet. Dit houdt in het beheer van de naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archiefbescheiden en het toezicht op het beheer van de nog niet naar de archiefbewaarplaatsen overgebrachte archiefbescheiden die nog bij de deelnemende gemeenten berusten. Daarnaast nazorg van de laatstgenoemde bescheiden, de dienstverlening in de studiezaal en het bevorderen van de plaatselijke en regionale geschiedbeoefening.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt in het Algemeen Bestuur vertegenwoordigd door burgemeester R. Cazemier. Het aantal stemmen staat in relatie tot het inwoneraantal.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De lasten zijn onder het Programma Bestuur en dienstverlening opgenomen.
<i>Deelnemende partijen</i>	Deelnemers aan het Streekarchief zijn de gemeenten Gouda, Krimpen a/d IJssel, Krimpenerwaard, Waddinxveen en Zuidplas en de regio Midden Holland.

9. Werkvoorzieningschap Promen

<i>Vestigingsplaats</i>	Gouda
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De doelstelling van Promen is het bieden van zinvol werk met maximale ontwikkelmogelijkheden aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Uitgangspunt is dat zoveel mogelijk van de ca. 1.500 medewerkers extern bij reguliere werkgevers gaan werken in functies die aansluiten bij hun capaciteiten, ervaring en ambities. Met het vervallen van de Wet Sociale Werkvoorziening vindt momenteel een herijking plaats van de doelstelling van Promen.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt in het Algemeen Bestuur vertegenwoordigd door wethouder J. Vente.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De lasten voor Promen zijn geraamd onder het programma Werk en inkomen.
<i>Deelnemende partijen</i>	Deelnemers van Promen zijn de gemeenten Alphen aan de Rijn, Capelle aan den IJssel, Gouda, Krimpen aan den IJssel, Waddinxveen, Zuidplas en Krimpenerwaard.

10. Koepelschap voor het Buitenstedelijk Groen

<i>Vestigingsplaats</i>	Schiedam
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De doelstelling van het Koepelschap is de uitvoering van werkzaamheden met betrekking tot het ontwikkelen en in standhouden van recreatiegebieden die tegemoet komen aan de maatschappelijke vraag, het bestuurlijk en financieel laten participeren van alle betrokken overheden in het beheer en (her)inrichting van recreatiegebieden én het verminderen van de bestuurlijke drukte op het gebied van beheer en (her)inrichting van recreatiegebieden.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt in het Algemeen Bestuur vertegenwoordigd door wethouder D. Blok.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De lasten zijn geraamd onder het programma Duurzaamheid, infrastructuur en milieu.
<i>Deelnemende partijen</i>	De deelnemende partijen zijn: de Provincie Zuid Holland en de gemeenten Rotterdam, Albrandswaard, Barendrecht, Bernisse, Brielle, Capelle a/d IJssel, Hellevoetsluis, Hendrik-Ido-Ambacht, Krimpen a/d IJssel, Maassluis, Krimpenerwaard, Ridderkerk, Schiedam, Spijkenisse, Vlaardingen, Westvoorne en Zwijndrecht.

11. Gemeenschappelijke Regeling Bureau Openbare Verlichting

<i>Vestigingsplaats</i>	Schiedam
-------------------------	----------

<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het Bureau OVL verzorgt het beheer en het onderhoud van de openbare verlichting. Ook verzorgt zij het opstellen van een bestek voor het onderhoud en de aanbesteding hiervan en is zij belast met de controle en toezicht op de uitvoering.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt in het Algemeen Bestuur vertegenwoordigd door wethouder R. Boere.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De deelname aan de gemeenschappelijke regeling Bureau OVL bedraagt € 99.500,- per jaar.
<i>Deelnemende partijen</i>	Bij de Gemeenschappelijke Regeling Bureau OVL zijn een tiental gemeenten aangesloten. Gemeentes hierin zijn o.a. Molenwaard, Papendrecht, Zederik, Giessendam, Gorinchem en Hendrik Ido Ambacht.

Vennootschappen/Stichtingen

1. Cyclus NV	
<i>Vestigingsplaats</i>	Gouda
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Cyclus is belast met het ophalen en verwerken van huisvuil en beheer van openbare ruimten voor gemeenten in de regio Midden Holland en Rijnstreek. Daarnaast geeft Cyclus proactief informatie en advies over regionaal een lokaal afvalbeleid. Voor de gemeente Krimpenerwaard zijn de activiteiten van Cyclus NV beperkt tot het verwerken van het huisvuil. Het ophalen wordt voor een deel van de gemeente Krimpenerwaard ook verzorgd door N.V. MAK (Milieuservices AVR Krimpen aan den IJssel).
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt vertegenwoordigd door de wethouders J.P. Neven en R. Boere.
<i>Omvang van financieel belang</i>	In de algemene vergadering van aandeelhouders telt het bezit van één aandeel voor één stem. De gemeente Krimpenerwaard heeft 63.687 aandelen in haar bezit met een nominale waarde van € 445.809,-, gebaseerd op € 7,- per aandeel.
<i>Deelnemende partijen</i>	Cyclus is een overheids- N.V. Een 11-tal gemeenten in de Regio's Midden-Holland en Rijnstreek is aandeelhouder. De onderneming wordt geleid door een directeur. Deze directeur staat onder toezicht van een uit zeven leden bestaande Raad van Commissarissen.
2. Oasen NV	
<i>Vestigingsplaats</i>	Gouda
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Oasen is een drinkwaterbedrijf met als kernactiviteiten de winning, productie en levering van kwalitatief goed drinkwater aan particulieren en bedrijven. De voorzieningsgebieden liggen in het oostelijke deel van Zuid-Holland.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt vertegenwoordigd door burgemeester R. Cazemier.
<i>Omvang van financieel belang</i>	In de algemene vergadering van aandeelhouders telt het bezit van één aandeel voor één stem. De gemeente Krimpenerwaard heeft 56 aandelen van een totaal aan aandelen van 748. De nominale waarde van deze 56 aandelen bedraagt € 455,-- per aandeel wat neerkomt op een bedrag van € 25.480,--. De afgelopen jaren heeft er geen winstuitkering plaats gevonden.
<i>Deelnemende partijen</i>	Cyclus is een overheids- N.V. Een 11-tal gemeenten in de Regio's Midden-Holland en Rijnstreek is aandeelhouder. De onderneming wordt geleid door een directeur. Deze directeur staat onder toezicht van een uit zeven leden bestaande Raad van Commissarissen.
3. Eneco energie NV	
<i>Vestigingsplaats</i>	Rotterdam
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Eneco is één van de drie grootste energiebedrijven in Nederland. Met haar activiteiten richt ze zich op ruim twee miljoen zakelijke en huishoudelijke klanten. Zij voert een geïntegreerde distributiestrategie, die zowel transport, meetactiviteiten, facturering en levering van gas, elektriciteit en warmte omvat.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt vertegenwoordigd door burgemeester R. Cazemier. In de algemene vergadering van aandeelhouders staat het stemrecht gelijk aan het aandelenpercentage.
<i>Omvang van financieel belang</i>	In de algemene vergadering van aandeelhouders telt het bezit van één stem. De aandelen zijn in handen van 55 Nederlandse gemeenten. De

	gemeente Krimpenerwaard bezit 28.131 aandelen met een nominale waarde van € 100,- per aandeel.
<i>Deelnemende partijen</i>	55 gemeenten zijn aandeelhouder.

4. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

<i>Vestigingsplaats</i>	Den Haag
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De N.V. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijke belang. Met gespecialiseerde financiële dienstverlening draagt BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Daarmee is de bank essentieel voor de publieke taak. Het eigenaarschap van gemeenten, provincies en de Staat, evenals het door de statuten beperkte werkterrein van de bank, bieden financiers het vertrouwen dat het risico van kredietverlening aan dit instituut zeer beperkt is.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard wordt vertegenwoordigd door wethouder R. Boere.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De gemeente Krimpenerwaard bezit 50.700 aandelen. De nominale waarde per aandeel is € 2,50.
<i>Deelnemende partijen</i>	De Staat (50%), 11 provincies, 1 hoogheemraadschap en bijna alle gemeenten.

5. Veerdienst Schoonhoven BV

<i>Vestigingsplaats</i>	Schoonhoven
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	De veerdienst is voor de instandhouding, beheer en exploitatie van de veerdienst over de Lek tussen de plaatsen Schoonhoven en Gelkenes
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De leden van de raad zijn vertegenwoordigd in de algemene vergadering van aandeelhouders.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De gemeente Krimpenerwaard bezit alle aandelen van deze BV en heeft daarmee 100% stemrecht.
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeente Krimpenerwaard

6. Waterbos Bergambacht BV

<i>Vestigingsplaats</i>	Bergambacht
<i>Doel of openbaar belang dat wordt behartigd</i>	Het voor eigen rekening en onder eigen naam exploiteren van het zwembad in Bergambacht.
<i>Vertegenwoordiging in de partij</i>	De gemeente Krimpenerwaard neemt deel aan de aandeelhoudersvergadering en wordt vertegenwoordigd door wethouder L. Sleuwehoeck.
<i>Omvang van financieel belang</i>	De gemeente Krimpenerwaard heeft 1 aandeel in de BV ter grootte van € 9.076,-. Jaarlijks wordt een bijdrage in de exploitatie betaald (in 2014 € 142.000,-). Hiertegenover staat een ontvangst aan huur van € 80.737,-.
<i>Deelnemende partijen</i>	De gemeente Krimpenerwaard is voor 50% aandeelhouder en Optisport Exploitaties BV eveneens voor 50%.

Wettelijk verplichte verbonden partijen:

De gemeente Krimpenerwaard is aangesloten bij drie wettelijke verplichte verbonden partijen. Dit zijn:

- -De Regionale Dienst Openbare Gezondheidszorg Hollands Midden (RDOG)
- -De Veiligheidsregio Hollands Midden
- -De Omgevingsdienst Midden-Holland (ODMH)

5.4. Bijlage 4: Provinciale aanbevelingen om grip en sturing te houden op de verbonden partijen

Door de provincie Zuid-Holland worden ten aanzien van de verbonden partijen de volgende aanbevelingen gedaan om grip en sturing te houden op de verbonden partijen.

1. Stel een nota verbonden partijen vast waarin algemene en specifieke uitgangspunten zijn opgenomen en een stappenplan voor de deelname in een verbonden partij.
2. Stel een format paragraaf verbonden partijen vast. Door middel van een standaard format is de raad verzekerd van de juiste informatie per verbonden partij om toezicht te kunnen houden en op de hoogte te blijven van actuele ontwikkelingen.
3. Laat de rekenkamer periodiek een onderzoek uitvoeren naar de effectiviteit van uitgaven met betrekking tot verbonden partijen.

4. Stel een normenkader op voor rechtmatigheid voor verbonden partijen. Door middel van dit kader geeft de raad de kaders aan waarbinnen het college haar bedrijfsvoering kan inrichten.
5. Stel een Governancecode op waarin de raad kaders opstelt voor degenen die de gemeente vertegenwoordigt in de verbonden partijen en bepaalt met welk mandaat.

Ook stelt de provincie voor periodiek de volgende vragen vanuit de raad aan het college te stellen;

- Wat willen wij bereiken
- Wat gaan zij voor ons doen
- Welke kwaliteit willen wij van hen
- Wat hebben wij er voor over
- Is de bedrijfsvoering in control
- Welke risico's lopen zij en vinden wij dat acceptabel
- Welke toezichtinformatie is aanwezig
- Welke informatie ontvangen wij
- Wat is de cultuur van de relatie met de verbonden partij
- Is de kennis en zijn de vaardigheden tussen gemeente en de verbonden partij in evenwicht
- Wordt door de gemeente en de verbonden partijen geïnvesteerd in de relatie
- Hoe is het gesteld met de integriteit bij de verbonden partij
- Zijn er signalen vanuit de klachten- klokkenluidersregeling, accountant of controller
- Wat is de cultuur en leiderschapstijl bij de verbonden partij

Om deze vragen te kunnen beantwoorden worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- beleidsnota verbonden partijen
- periodieke (beleids)evaluaties
- periodieke evaluatie verbonden partijen
- paragrafen (begroting/jaarverslag)
- minimaal een keer per jaar integraal bespreken alle verbonden partijen

Als concrete invulling worden door de provincie de volgende suggesties gedaan:

- beantwoording op één moment wordt gedaan door Dagelijks bestuur (of directie)
- reactie Algemeen Bestuur wordt bijgevoegd
- analyse vindt plaats door auditcommissie (ondersteund door ambtelijke expertgroep) en de bevindingen worden bijgevoegd
- rapporten accountant worden bijgevoegd
- één specifiek moment van goede behandeling in de gemeenteraad

5.5. Bijlage 5: Procesverloop Nota verbonden partijen````

- 13 april 2017: behandeling conceptnota in de vergadering van de auditcommissie
- April/mei 2017: aanpassing conceptnota
- 30 mei 2017: conceptnota is onderwerp van bespreking tijdens thema avond waarbij de voorzitter van de auditcommissie de nota heeft ingebracht
- 15 Juni 2017: definitieve behandeling nota in auditcommissie
- Augustus 2017: behandeling nota in college
- 21 november 2017: behandeling nota in commissie
- 12 december 2017: vaststelling nota door de raad